

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตเคยเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีการตั้งถิ่นฐานในลักษณะที่ผูกพันกับแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองสายสำคัญต่าง ๆ ต่อมาเมื่อประชาชนได้มาอาศัยอยู่ร่วมกันมากขึ้น พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้กลายมาเป็นย่านชุมชนเมืองที่สำคัญและเป็นแหล่งที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศในอดีต มีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลานานถึง 417 ปี ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเคยเป็นย่านชุมชนเมืองที่สำคัญก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองกลายมาเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่

ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ได้มีการนำนโยบายพัฒนาประเทศเข้าสู่ความทันสมัยจากนโยบายนี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญแก่ประเทศ ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังจะเห็นได้จากสภาพการใช้ที่ดินต่าง ๆ ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ ๆ เช่น พระนครศรีอยุธยา การตั้งถิ่นฐานของเมืองจากที่เคยผูกพันกับแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองสายต่าง ๆ ได้แปรเปลี่ยนมาสู่การผูกพันกับระบบการสัญจรทางบกหรือถนนทำให้เมืองได้ขยายตัวมาตามถนนสายต่าง ๆ แทนที่จะมีการขยายตัวไปตามริมแม่น้ำลำคลองดังเช่นอดีตที่ผ่านมา

จากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดรูปแบบการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสมทำให้ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยามีการขยายตัวอย่างไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน ซึ่งการขยายตัวของชุมชนดังกล่าวนี้ ยังขาดการวางแผนการใช้ที่ดินที่จะควบคุมการเติบโตของชุมชนให้อยู่ในทิศทางที่เหมาะสม ลักษณะการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ กระจายตัวแทรกอยู่ร่วมกันตามยถากรรม ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในชุมชน ดังจะพบได้จากการพัฒนาการใช้ที่ดินอย่างไม่มีแบบแผน ทำให้ย่านที่อยู่อาศัยปะปนอยู่กับแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมและบดบังทัศนียภาพอันงดงามของโบราณสถานนั้น

ทั้งยังเป็นการทำลายโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก เช่น ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ปัญหาสุขอนามัย ของชุมชน ปัญหาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่รุกล้ำพื้นที่เกษตรและปัญหาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ทำลายทัศนียภาพอันงดงามของแม่น้ำและชุมชน เป็นต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ฉะนั้นการนำพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ที่ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน มาทำการศึกษาในครั้งนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจ ได้เห็นภาพกระบวนการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการพัฒนาของพื้นที่อย่างต่อเนืองแล้ว ยังจะได้แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินในบริเวณพื้นที่ศึกษาดังกล่าวนี้ด้วย

ภาพลักษณ์ของพื้นที่ศึกษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น เปรียบเสมือนกระบวนการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยจะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การเจริญเติบโตและความเสื่อมถอยในที่สุด ดังนั้นสิ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่อง สามารถกระทำได้โดยการวางแผน (Planning) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ คือ การจัดทำผัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการพื้นที่ให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนเอาไว้ และการจัดทำผังนั้นก็คือ ส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาที่จะฉายหรือสะท้อนให้เห็นถึง สारูป (Image) ของพื้นที่ได้ โดยมีขอบเขตบริเวณที่จะพัฒนาอย่างชัดเจน ดังนั้นผังเมืองจึงปรากฏในรูปของแผนผัง ซึ่งแสดงว่าพื้นที่ส่วนไหนจะใช้ประโยชน์เพื่อประการใด เป็นองค์ประกอบใดของชุมชน ทั้งในบริเวณที่เป็นอยู่แล้ว ในปัจจุบัน และที่จะขยายต่อไปในอนาคต หรือบริเวณที่จะทำการพัฒนาขึ้นใหม่ หรือบริเวณที่จะรื้อร้าง เพื่อเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพในปัจจุบัน นอกจากแผนผังแล้ว ยังมีส่วนประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งได้แก่ข้อกำหนด อันเป็นกฎเกณฑ์ของการพัฒนา ใช้ควบคู่กับแผนผังที่จะกำหนดว่าในการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทนั้น ควรจะมีความเหมาะสมในการประกอบกิจการใดบ้างเพื่อความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่นั้น ๆ

จากหลักการดังกล่าว จึงก่อให้เกิดการกำหนดผังเมืองรวมแสดงแนวทางการใช้ที่ดินของพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นแนวทางที่จะให้เกิดการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ถูกต้อง ตามที่ได้ตั้งนโยบายไว้ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518 ออกกฎกระทรวงกำหนดผังเมืองรวมพระนครศรีอยุธยา ซึ่งถือเป็นแม่บทการจัดระเบียบการใช้ที่ดิน อันจะนำไปสู่การวางผังเฉพาะของพื้นที่ศึกษา

"ผังเมืองเฉพาะ" ตามความหมายในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 หมายความว่า แผนผังและโครงการดำเนินการเพื่อการพัฒนาหรือด้านรักษาบริเวณเฉพาะแห่ง หรือกิจการที่เกี่ยวข้องในเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้อง หรือชนบทเพื่อประโยชน์แก่การผังเมือง อันเป็นการวาง จัดทำและดำเนินการ เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นใหม่ หรือแทนเมืองหรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย เพื่อให้มีหรือทำให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสัญลักษณ์ ความสะดวกสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน และสวัสดิการของสังคม เพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อดำรงรักษา หรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ

สำหรับการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะ จะดำเนินการภายหลัง เมื่อได้มีกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวม อันเป็นแผนผัง นโยบาย และโครงการรวมทั้งมาตรการควบคุม โดยทั่วไป ซึ่งเจ้าพนักงานท้องถิ่นของท้องถิ่นนั้นจะเป็นผู้จัดทำให้มีการวางผังเมืองเฉพาะ หรือขอให้กรมการผังเมืองเป็นผู้ดำเนินการขึ้นเพื่อเป็นแผนผัง และโครงการดำเนินการที่สอดคล้องกับผังเมืองรวมในบริเวณเฉพาะแห่ง ซึ่งกำหนดตามความจำเป็นของการผังเมือง และในท้องถิ่นที่ยังไม่มีกฎกระทรวงให้ใช้ผังเมืองรวม ทางกรมการผังเมือง หรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นสามารถวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะได้ โดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

โดยในความมุ่งหมายที่จะจัดการผังเมืองเฉพาะของพื้นที่ริมแม่น้ำในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา นี้ มุ่งที่จะแก้ปัญหาของชุมชน และเพื่อเตรียมการในการรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต อีกทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่ยังคงคุณค่าเอาไว้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกเพื่อเป็นแบบอย่างในการพัฒนาเมืองหรือพื้นที่อื่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อกำหนด ผังเฉพาะบริเวณ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่วิจัย คือบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ทั้งสองฝั่ง ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา ยกเว้นในเขตเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยมีรัศมีห่างประมาณ 500 เมตร จากริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้รวมไปถึงพื้นที่ต่อเนื่องบางส่วน บริเวณที่ทำการศึกษ เช่น ชุมชนต่าง ๆ ที่มีส่วนอยู่ในพื้นที่ศึกษานี้ด้วย
2. ขอบเขตของเนื้อหา จะเน้นการศึกษาถึงรูปแบบและการใช้ที่ดินตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 - ปัจจุบัน

1.4 ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

การวิเคราะห์และกำหนดแนวทางในการจัดทำผังเฉพาะสำหรับพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นข้อมูลทั้งปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) หรือรวมทั้งจากการสังเกตการณ์ (Observation Survey) ซึ่งเป็นข้อมูลที่น่ามาชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหา เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดทำผังประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลจากการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับสภาพและบทบาทปัจจุบันของพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตพื้นที่ศึกษา และข้อมูลสำรวจเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของพื้นที่ริมแม่น้ำ
2. การวิเคราะห์สภาพและปัญหา เป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันของบริเวณในการจัดทำผัง ทั้งทางด้านอาคาร

สิ่งปลูกสร้าง สภาพแวดล้อม สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และลักษณะของริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

3. การวิเคราะห์พื้นที่และแนวโน้มในการพัฒนา เป็นการพิจารณาถึงแนวทางในการเปลี่ยนแปลง การกระจายตัว และปัญหาหรือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

4. เสนอแนะแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ตามที่ได้กำหนดเอาไว้

5. ประเมินผลของการศึกษาออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทางกายภาพภายใต้แนวความคิด คือการกำหนดการใช้ที่ดินและอาคาร ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ จำแนกแหล่งที่มาได้ 3 ประเภทคือ

1.5.1 ข้อมูลเอกสารและสถิติจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น

- กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคม
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.5.2 แผนที่เมือง (City Map) ภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม

1.5.3 ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามและการสำรวจ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนารูปแบบการใช้ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จากอดีตจนถึงปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

2. ได้มาซึ่งแนวทางการใช้ที่ดินบนพื้นที่ส่วนนี้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาการของรูปแบบการใช้ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

3. ผลที่ได้รับจากการศึกษา สามารถที่จะนำไปประกอบแนวทางในการวางแผนการใช้ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

4. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และเป็นสื่อในการทำให้เกิดความเข้าใจ โดยเฉพาะนักวางแผน (Planner) สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนเพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแก่ส่วนรวม

5. เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ หรือผู้สนใจ ได้นำผลที่ได้จากการศึกษา เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการตัดสินใจ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควร

6. ให้ข้อคิดเห็นแก่ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ให้ได้เห็นประโยชน์และคุณค่าของพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษาและพัฒนาพื้นที่ไปในทางที่เหมาะสม

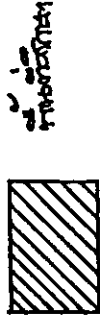
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวางผังเฉพาะ
พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา
ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

แสดง : พื้นที่สีเขียว

สัญลักษณ์

ที่มา : วนเกษตรนิเวศ

ขนาดภาพ

แผนที่ 1.1

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

